

K R I T I K A I B I B L I O G R A F I J A

PLATON, *Država*. Prevedel Jože Košar. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1976, Str. 441.

Platon si je počasi, z muko in težavo utiral pot v slovenski kulturni prostor. Prvi slovenski prevod Platona je izšel sicer že sorazmerno zgodaj — že pred več kot sto leti je Ivan Božič, bogoslovec krške škofije, objavil prevod Apologije in Kritona (Celovec 1862). Vendar je do naslednjega prevoda Platona minilo več kot šest desetletij: 1. 1923 je Sovrè začel svojo prevajalsko pot s prevodom Platonove Apologije, ki jo je pozneje, 1955, še enkrat povsem na novo poslovenil in izdal skupaj s Kritonom in Fajdonom kot trilogijo pod naslovom „Poslednji dnevi Sokrata“ (mimogrede: posesivni genitiv — in to celó v naslovu — zveni nekoliko tuje, in je nenavadno, zakaj ga Sovrè ni nadomestil z bolj domačim svojilnim pridevnikom). Ta prevod sodi med Sovretove vrhunske stvaritve, zanj je prejel najvišje priznanje, Prešernovo nagrado, še zlasti popularen pa je postal v odrski interpretaciji L. Potokarja. Tako premoremo — ob sicer skromni beri Platona — Apologijo kar v treh različnih prevodih. Poleg tega je Sovrè poslovenil še tri Platonove dialoge (Ion kot dodatek k prevodu Odiseje 1951, Simposion in Gorgias v skupni knjižni izdaji 1960), drugi prevajalci pa še dva dialoga (Protagoras v prevodu Marijana Tavčarja 1966, Fajdros v prevodu Frana Bradarča 1969). Torej v sto letih borih osem prevodov! Zares, presenetljivo slabo pričevalo, če pomislimo, po eni strani, kaj vse že premoremo v prevodih iz antike, in po drugi strani, da sodi ravno Platon v najvišji umetniški vrh antične filozofske proze. Saj je že Dionizij Halikarnaški izrekel o Platonovih dialogih znamenito krilatico: „Če bi bogovi govorili isto narečje kot človeški rod, bi njihov kralj ne mogel govoriti drugače kot Platon“ (De Dem. 23).

Zlasti smo v tem inventarju slovenskih *Platonica* že dolgo pogrešali Državo, Platonovo najpomembnejše delo. Sicer je menda že pred pol stoletja Anton Dokler, avtor znanega Grško-slovenskega slovarja, ponudil Slovenski Matici celoten prevod Platonove Države. Toda prevod je obležal v rokopisu, ker niti od daleč ni dosegal literarnih kvalitet izvirnika. Sodbo v tem smislu je baje izrekel Anton Sovrè, zaradi česar je legla senca zamere med dva naša najvidnejša grecista. To epizodo povzemam po ustnem izročilu, potrebna pa bi bila dokumentarne osvetlitve.

Tudi Sovrè sam je večkrat mislil na Platonovo Državo, a je to misel vse bolj odlagal *ad Kalendas Graecas*. To oklevanje je navsezadnje razumljivo. Platonova Država je umetnina presenetljivih umetniških razsežnosti in obenem izredno disciplinirana v svoji terminološki doslednosti in filozofski preglednosti. V Državi je Platon slikal s široko paletto razkošnih barv in pričaral vrsto čudovitih pesniških podob — pomislimo samo na t.i. „feničansko zgodbo“ (III 414 C — 415 C), na primerjavo človeške duše s strunskim glasbilom (IV 443 DE), na veličastno prisodobno življenja in človeškega spoznanja z votlino, to najučinkovitejšo kritiko pozitivizma, kar jih je kdaj izrekel kak filozof (VII 514 A — 518 B), na podobo mnogoglavne pošasti (IX 588 C — 589 B), na Erov mit, ki zaključuje celotno filozofsko epopejo (X 614 B — 621 B). Vsaka od teh podob ima svoj globlji simbolični pomen, njeni odtenki se lomijo in prelivajo skozi celotno umetnino kot refleksi širokega barvnega spektruma in mečejo presenetljive osvetlitve na izraze in pojme, ki so odmaknjeni daleč vsaksebi. Hkrat

pa so te in druge podobe tako strogo vtakane v tkivo celotne umetnine, da prevajalcu ne dopuščajo dosti svobodnega maneverskega prostora, da bi npr. v neki prevedeni stavek vnesel nekaj manj prvotnega pomena in to pozneje dopolnil ob nekem drugem prevedenem stavku. Vsak plus ali minus, ki je sicer dopusten pri prevajanju literarnih umetnin, se tu ob končni bilanci prej ali slej maščuje na škodo jasnosti, preglednosti in pomenske večplastnosti filozofskega izraza.

Slovenski prevajalec Jože Košar se je v tem smislu strogo discipliniral in podredil izvirniku; njegovo očitno vodilo je bilo, čim točneje zadeti terminološko jasnost in polnost izvirnika, njegovo misel čim zvesteje presaditi v slovenščino. Zvestoba seveda ne pomeni suženjske dobesednosti: ob grških rekliah, krilaticah in pregovorih, ob vsakdanjih frazah in nevsakdanjih izrazih je prevajalec znal poiskati ustrezen slovenski zasuk. V terminološkem pogledu se je prevajalec izogibal kovanju drznih neologizmov (kot je imel npr. navado Sovrè) in se je rajši zadovoljil z ustreznimi adaptacijami ustaljenih izrazov; tako mu je npr. πολυπραγμοσύνη „ukvarjanje z mnogim stvarmi“, ἀλλοτριοπραγμοσύνη „mešanje v tuje posle“, φιλογέλωας „smejaj“ itd. S tem sicer nekoliko zbledi lapidarnost izvirnika, zato pa ostane slovenski izraz čist, naraven in neizumetničen, zlasti še, če upoštevamo odpor slovenščine do kovanja dolgih samostalniških zloženok. Znane tri dele človeške duše — λογιστικόν, θυμοειδές, επιθυμητικόν — prevaja Košar kot *razumski*, *pogumni* (*srditi*), *čutni* (*nagonski*) del duše. Morda bi za tretji del bolj ustrežal izraz „poželenjski“, kajti njegova bistvena značilnost je poželenje, želja po posedovanju nečesa; in kot tak bi bil ta del duše tudi boljša paralela tretjemu, pridobitnemu sloju kmetov in obrtnikov v državi. Drugi del duše, θυμοειδές, bi rajši slovenil kot „pogumski“ del duše: sufiks *-ski* bi namreč boljše ustrežal grški sestavini εἶδος. Pri prevajanju izraza διήγησις (zlasti v tretji in deseti knjig, kjer je beseda o pesniški umetnosti) bi prevajalec lahko obdržal prvotni grški pomen „pripovedovanje“; namesto tega je uvedel precej bled in v tej zvezi ne ravno posrečen izraz „podajanje“. Vendar se s podobnimi zadregami srečujejo tudi drugi prevajalci. Tako npr. prevaja K. Vretska, avtor sicer odličnega novega nemškega prevoda, besedo διήγησις z „Darstellung“; toda nemški filologi v svojih razpravah okrog teh mest rajši uporabljajo izraz „Erzählung“, kot je prevedel tudi že „der alte, gute Schleiermacher“. Sicer pa se slovenski prevajalec o tudi sam dobro zaveda pomanjkljivosti nekaterih lastnih terminoloških rešitev, o čemer pričajo njegova razglabljanja v opombah, npr. ravno ob izrazu θυμοειδές (II 39), o prevodu besede μῦθος s „pravljico“ (II 44), o širšem pomenu grške besede gimnastika (III 65) itd.

Kot rečeno, ravno zvestoba do izvirnika je ena največjih odlik Košarjevega prevoda. Vendar pa je treba opozoriti na nekaj mest, kjer bi bilo mogoče smisel izvirnika še zvesteje zadeti. Tako bi bilo treba npr. na str. 36 (I 2, 328 B) prevesti ἀδελοφούς Polemarhova (ne Polemarhovega) brata (torej v dvojnici, ne v ednini). Toda morda je to samo tiskarski škrt? Str. 38 (I 4, 330 B) μέσος τις γέγονα χρηματιστής prevaja K. „kot obrtnik stojim med dedom in očetom“; χρηματιστής sicer res lahko pomeni tudi obrtnika, toda v našem primeru je mišljen človek, ki pridobiva χρήματα: „s svojimi pridobitvami sem nekako na sredi med dedom in očetom“. Str. 38 (I 5, 331 A) ἀγαθή γηροτρόφος: Pindarova slikovita podoba je zbledela v stavek „ki ga prijazno spremlja v starosti“; morda bi bilo bolj v Pindarovem duhu in slogu „dobra dojilja starosti“? Str. 41 (I 7, 332 E) μη κάμνουσιν ἰατροῦ ἀχρηστος „za zdravje je zdravnik odvečen“. Pravilno: „za zdravje (tj. za tiste, ki niso bolni)“. Morda spet tiskarski škrt? Tudi naslednji stavek οὐ πάνυ μοι δοκεῖ τοῦτο je preveden preveč kategorično: „Ne, ne, nikakor ne.“ Potreben bi bil previdejši izraz, npr.: „O tem nisem povsem prepričan.“ Na str. 48 (I 12 338 D) beremo stavek, „da je govedina... koristna in primerna tudi za nas.“, Grški izvirnik ima na tem mestu pridevnik δικαίον — in ravno v tem je poanta Sokratovo polemične bodice: „da je govedina *pravična* tudi za nas“. Tudi Trasimahov odgovor na to Sokratovo trditev βδελυρὸς γὰρ εἶ . . . καὶ ταύτη ὑπολαμβάνεις, ἢ ἂν καλιουργήσεις μάλιστα τὸν λόγον je preveden nekoliko preohlapno: „Neznošen si, ti trditve zmerom najslabše tolmačiš“. Doslednejši bi bil npr. takle prevod: „Nesramen si, besedo zasučeš tako, da bi jo čim bolj iznakazil.“ Str. 122 (III 13, 404 D): ψέγεις ἄρα καὶ Κορινθίαν κόρην φίλην εἶναι ἀνδράσι μέλλουσιν εὖ σώματος ἕξειν K.: „Potem grajaš tudi možke, ki ljubijo korintska dekleta, da si ohranijo zdravo in močno telo?“ Poanta izvirnika je nekoliko drugačna: „Torej

grajaš tudi, če si može, ki žele ohraniti krepko telo, privoščijo ljubezen s korintskim dekletom?" Str. 164 (IV 17, 443 D) τῷ ὄντι τὰ οἰκεῖα εἰς θέμενον „dela to, kar mu pripada“. Točenje: „ima v resnici vsako stvar na svojem mestu“ Str. 319 (IX 12, 589 B) τὰ ἡμέρα τρέφων niso mišljene „krotke mladike“, ampak „živalski mladici“; in tudi izraz „skrbi za vse dele duše“ je dodan prezgodaj, ker se besede πάντων κηδόμενος še vedno nanašajo na prisposodobu iz živinoreje.

Vendar so vse našete pripombe le obrobnega značaja, saj ne zadevajo bistva, ampak le odtinke, in ne zmanjšujejo dela, ki ga je Košar opravil vestno, zanesljivo in poglobljeno. O poglobljenosti pričajo tudi izčrpane opombe na koncu knjige, ki obsegajo več kot 80 strani. V njih prevajalec razlaga številne podrobnosti o aluzijah na zgodovinske dogodke, mitološke zgodbe, pesniške citate, obenem pa tudi pojasnjuje filozofski smisel posameznih strokovnih izrazov in interpretira miselni tok diskusije. V teh opombah (njih pretežni del se, kot prevajalec sam pripominja, naslanja na komentar graškega profesorja Karla Vreška k prevodu Platonove Države v znani zbirki Reclam) najdemo popisana cela poglavja iz grške kulturne zgodovine (npr. o položaju ženske, o vlogi družine, o vrednotenju golote). Škoda le, da ni prevajalec tudi sam napisal uvodne študije (kot uvod je prevedeno besedilo beogradskega profesorja Veljka Korača), ki bi lahko dala celotnemu delu veliko bolj osebni nadih. Obžalujemo lahko tudi, da prevajalec ni svojega prevoda ob robu ali ob vrhu ali ob dnu strani opremil z navedbami strani po Stephanovi izdaji, po kateri se Platonovi teksti že stoletja citirajo v strokovni literaturi: tako bi postal njegov prevod veliko preglednejši in uporabnejša bi bila njegova vrednost pri študiju in pri strokovnem delu.

Ne glede na vse navedene pomanjkljivosti pa pomeni Košarjev prevod uspešen pionirski podvig, prvo, odločilno etapo v presajanju velikih antiških politoloških besedil v slovenščino. Želeti je, da bi temu prevodu sledila še vrsta drugih pomembnih besedil, ki so nastala kot odmev na Državo — poleg Platonovega lastnega korektiva, ki ga je napisal v svojem zadnjem delu, v Zakonih, še zlasti Aristotelova Politika, Ciceronova Republika, Avguštinova Božja država.

K. Gantar, Ljubljana.

R. R. BOLGAR, *Classical Influences on European Culture A. D. 1500—1700*, Cambridge University Press 1976, pp. XVIII + 383 + 16 plates, 8°

Vlijanieto na klasičното наследство vrz evropskata kulturna često, bilo predmet na naučni isleduvaňa, no sè ushte ostanuvaat nerascvetlени straniци. P. P. Bolgar, profesor na Univerzitetot vo Kembriци, даде знатен придонес за нивното расветлување. Покрај студијата *The Classical Heritage and Its Beneficiaries*, издадена во 1954. во Kembрици, препечатена во 1958. год., која во последно време стана неопходен прирачник за оваа материја, авторот има голема заслуга што на оваа тема, заедно со L. P. Wilkinson, организира две меѓународни конференции во Kings College, Cambridge: првата во 1969. год. на тема *Classical Influences on European Culture A. D. 500—1500*, а во 1971. год. веќе излезе под истиот наслов зборник на прочитаните реферати и втората во 1974. на тема *Classical Influences on European Culture A. D. 1500—1700*. Прикажувана книга претставува *Acta* од втората конференција, држана во април 1974. год.

На издавачот P. P. Bolgar му е признато дека располага со огромна ерудиција, каква е неопходна за да може човек да заплива во вака длабови и широки води. Тој исто така досега повеќе пати покажал ретка способност за синтезирање на резултати од оваа опширна област. Таква синтеза со длабоко проникнување во суштината на предметот претставува и неговият увод во оваа книга (стр. 1—30), каде што се подробно анализирани и поврзани 27 реферати, изнесени на спомнатата конференција.

Од предговорот на L. P. Wilkinson (стр. V—VI) јасно се гледа дека организаторите се свесни за некои пропусти, пред сè незастапеноста на целокупната материја од класичното наследство што укажала во овој период влијание vrz